

ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ОСНОВА ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Розглянуто трактування понять валютного ринку і валютних операцій, а також виявлено особливості проведення на цьому ринку валютних операцій.

Ключові слова: валютні операції, ринок спот.

Розширення ринків збуту, неможливість функціонування компаній лише в межах внутрішнього ринку країни та необхідність співпраці з міжнародними контрагентами вимагають від партнерів здійснення товарно-грошових відносин, які втілюються в обміні однієї валюти на іншу. Забезпеченням виконання цього процесу є існування особливого ринку, на якому можна вільно продавати та купувати валюту. Без такої можливості економічні контрагенти просто не змогли б реалізовувати свої валютні відносини, оскільки не мали б іноземної валюти для здійснення зовнішніх розрахунків. Саме для забезпечення такої функції діє валютний ринок.

Операції з обміну валюти називаються валютними операціями. В сучасних умовах валютні операції є одним із найскладніших і найризикованіших видів бізнесу, які можуть бути як джерелом значних прибутків, так і збитків. Це зумовлює необхідність вивчення природи даних операцій як основи функціонування валютного ринку, їх впливу на діяльність підприємства.

Валютні операції у широкому розумінні є конкретною формою прояву валютних відносин у народногосподарській практиці.

Мета дослідження полягає у встановленні значення та місця валютних операцій на валютному ринку.

Теоретичні і практичні засади досліджень валютних операцій розкрито у наукових працях таких вітчизняних вчених, як І. Жиглей [6], С. Левицької [9], Н. Литвин [11], А. Максименко [12], С. Маслова [13], Є. Павлюка [18], Є. Пашко [19], С. Половко [21], О. Пруського [22] О. Северина [23], та ін., а також зарубіжних - Е. Ланчева [8], Дж. Сороса [25], К. Фейса [26], Дж. Швагера [27] та ін.

Перш ніж розглянути питання валютних операцій та особливостей їх здійснення, необхідно дослідити сутність валютного ринку як місця, де здійснюються ці операції. Отже, незважаючи на тривале існування валютного ринку, ще з середніх віків, коли почали розвиватися валютно-обмінні операції в їх сучасному розумінні та почав формуватися валютний ринок як система валютних відносин у XIX ст., до сьогодні не існує однозначного тлумачення даного поняття.

Для обґрунтування цього твердження опрацьовано економічну літературу з метою з'ясування того, як сучасні вчені визначають валютний ринок. Виявлено, що окремі автори розглядають поняття "валютний ринок" як систему або сферу економічних і фінансових відносин, які пов'язані зі здійсненням операцій купівлі-продажу (обміну) іноземної валюти, а також операцій з інвестування валютного капіталу [7; 15; 16; 17]. До відносин, що виникають між учасниками валютного ринку, включають правові відносини з приводу купівлі-продажу іноземної валюти, банківських металів,

платіжних документів та цінних паперів в іноземній валюті, а також здійснення кредитно-депозитних та інших операцій з валютою [28]. Інші ж вчені характеризують валютний ринок як механізм, за допомогою якого встановлюються правові та економічні взаємовідносини між продавцем та покупцем валют, в тому числі як інституційний механізм, що забезпечує функціонування валютних ринкових механізмів [1; 14; 20; 24; 29].

Проаналізувавши ці варіанти визначення валютного ринку, можна зробити наступний висновок, що валютний ринок – це передусім система економічно-правових відносин, що підтверджується наступними аргументами:

- сфера економічно-правових взаємовідносин є тотожною поняттю "система економічно-правових відносин", проте система – це порядок, зумовлений правильним, плановим розташуванням і взаємним зв'язком його частин, а сфера – це сукупність галузей і видів діяльності. Таким чином вважаємо за доцільне використовувати термін "система", оскільки він більше підходить до визначення сутності валютного ринку;
- система є ширшим поняттям та містить інституційний механізм, який визначається як внутрішня будова, сукупність установ та закладів, які забезпечують функціонування валютного ринку;
- валютний ринок не може бути підсистемою валютних відносин, оскільки валютні відносини – це частина валютного механізму, який, в свою чергу, є складовою частиною валютного ринку;
- позиції авторів щодо визначення валютного ринку як механізму, за допомогою якого встановлюються правові та економічні взаємовідносини, є некоректним, оскільки механізм – це внутрішня будова, а валютний ринок не може існувати без зовнішнього середовища, так як є цілком відкритою системою.

Відповідно, валютний ринок визначаємо як систему економічно-правових відносин, яка регулює попит та пропозицію з приводу обміну іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті, а також операцій з інвестування валютного капіталу.

Серед дослідників немає одностайності щодо визначення валютних операцій. Так, наприклад, у Декреті Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" під валютними операціями розуміються операції, пов'язані з:

1. Переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України.
2. Використанням валютних цінностей у міжнародному

обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності.

- Ввезенням, переказом і пересиланням на територію України та вивезенням, переказом і пересиланням за її межі валютних цінностей [3].

У навчальній літературі наявні два трактування. За першим - валютними є операції, які пов'язані з переходом права власності на валютні цінності; використанням валютних цінностей як засобу платежу в міжнародному обігу; ввезенням, переказом та пересиланням на територію країни та вивезенням, переказом і пересиланням за її межі валютних цінностей [1]. Це визначення є схожим до такого за Декретом Кабінету Міністрів України, що наведене вище. За другим підходом - валютні операції – це контракти агентів валютного ринку щодо купівлі-продажу та надання позик в іноземній валюті на певних умовах у певний момент часу [15] або угоди, які укладають між собою суб'єкти валютного ринку [24].

Натомість, у довідковій літературі валютні операції характеризуються як вид діяльності підприємств, банків, фінансово-кредитних установ, юридичних і фізичних осіб щодо купівлі-продажу та надання в позики в чужоземній валюті [7].

Підсумовуючи зазначені варіанти, вважаємо, що під валютними операціями слід розуміти угоди, які укладаються суб'єктами валютного ринку з приводу купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей і надання позик в іноземній валюті на певних умовах в певний момент часу.

Дослідження видів валютних операцій проводили такі українські вчені, як: О. Біляченко [20], С. Боринець [1], В. Васильєва, О. Васильченко [2], Т. Давидюк [20], С. Маслова [14], О. Мозговий [15], С. Опалов [14], О. Петрук [20], О. Смолянська [24], В. Шелудько [28] тощо.

Виділяють чотири види валютних операцій: поточні валютні операції; валютні операції, пов'язані з рухом капіталу; валютний арбітраж і конверсійні операції. Однак, не усі автори вважають дані операції валютними. Так більшість з них відносить до валютних операцій поточні валютні операції, валютні операції, пов'язані з рухом капіталу та конверсійні операції [1; 2; 14; 20; 24]. Суперечливим серед науковців є питання щодо охоплення валютними операціями валютного арбітражу [20; 28].

Пропонуємо дотриматися поділу валютних операцій на 4 види, оскільки кожний з них характеризує саме свій сегмент операцій валютного ринку.

Таким чином, валютні операції поділяються на:

Поточні валютні операції – перекази іноземної валюти, отримання і надання фінансових кредитів на строк не більш як 180 днів, переказ відсотків, дивідендів та інших доходів закладами, інвестиціями тощо.

Валютні операції, пов'язані з рухом капіталу – прямі інвестиції, портфельні інвестиції, придбання цінних паперів, надання й отримання фінансових кредитів на строк понад 180 днів тощо.

Валютний арбітраж – операції з купівлі-продажу валюти з наступною оберненою угодою з метою одержання доходів від різниці валютних курсів. Розрізняють часовий та просторовий валютні арбітражі, а також простий – за використанням двох валют та складний – декілька валют (валютні арбітражі).

Конверсійні операції – це угоди агентів валютного ринку щодо обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на певну дату.

Конверсійні операції поділяються на дві групи: операції типу “spot” або поточні конверсійні операції та строкові (форвардні) конверсійні операції. На рисунку 1 зображено більш детальний поділ конверсійних операцій на групи та підгрупи.

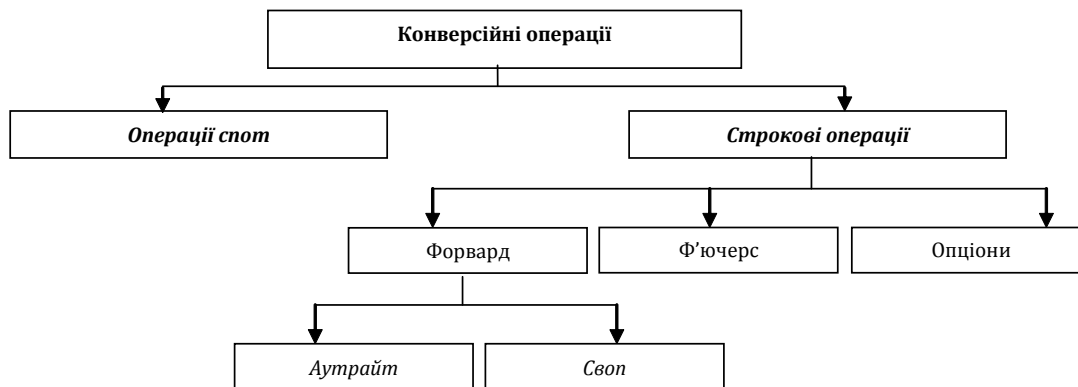

Рис. 1. Групи конверсійних операцій

Операції *spot* (з англ. *spot* – негайно, на місці) фактично є двостороннім контрактом, за яким одна зі сторін передає певну кількість однієї валюти в обмін на обумовлену кількість іншої валюти, обчисленої за узгодженим обмінним курсом, від протилежної сторони угоди протягом двох робочих днів з дня укладання договору. Виключенням є канадський долар, передача якого відбувається на наступний робочий день.

Назва “spot” не означає, що валютна операція обов'язково відбувається в день укладення угоди. Цей термін був необхідний для дотримання договірними сторонами всіх умов здійснення операції.

При укладенні угоди на операцію *spot* банк, обслуговуючий трейдера, повідомляє останньому котирування даної валюти щодо долара США або іншої валюти (квоту), що складається з двох цифр (наприклад,

USD/JPY = 133,33/32). Перша з цих цифр (ліва частина квоти) називається ціною *bid* (ціна попиту), по якій трейдер продає, а друга (права частина квоти) називається *ask* (ціна пропозиції), або *offer* – це ціна, по якій трейдер купує валюту. Різниця між *ask* і *bid* цінами називається *спредом* (*spread*). Спред, як і будь-яка інша зміна ціни, вимірюється кількістю *пунктів* (*points, pips*).

Велику частину обсягів торгівлі на ринку *spot* складають операції з купівлі-продажу основних валют, до яких належать американський долар, швейцарський франк, британський фунт, японська єна і євро. Іншими валютами, що займають значний за розмірами сектор на ринку *spot*, є канадський і австралійський долари. Помітною є також частка валютних кросів – операцій, при яких іноземні валюти оцінюються в інших валютах, окрім долара США [5].

Для ринку спотів характерні високі рівні ліквідності та змінності. Так, протягом глобального торгового дня, який триває 24 години, курс євро/долар може змінюватися десятки тисяч разів, “злітаючи” на 100-200 пунктів за декілька секунд, якщо учасники ринку опинилися під впливом сенсаційної новини. Разом з тим, курс може залишатися практично незмінним протягом тривалого часу, навіть більше години, якщо торгівля на одному ринку практично закінчилася, а її відкриття на іншому лише очікується.

До причин популярності ринку спотів, окрім швидкої реалізації, завдяки змінності, відкритій позиції, належить також короткий термін виконання контракту, через що небезпека дії ризику кредитоспроможності є на цьому ринку обмеженою.

Прибуток і втрати від операцій спот можуть бути реалізованими і нереалізованими. Реалізований прибуток або втрата – це певна сума, зафіксована при закритті позиції. Нереалізований прибуток або втрата – це невизначена сума, яку приблизно створить існуюча позиція при її закритті за поточним курсом. Нереалізований прибуток або втрата постійно змінюються зі зміною курсу.

Форвард (з англ. *forward* – *завчасний, передовий*). На ринку форвардів використовуються два інструменти: необоротні форвардні операції – аутрайт (*forward outright deals*) і мінові операції, або свопи (*swaps*). Своп є комбінацією операції на ринку спотів і необоротної форвардної операції – аутрайту.

Терміни виконання форвардних контрактів можуть складати від 3 днів до 3 років. Фактично будь-яка операція з терміном, що перевищує термін операції на ринку спотів, може вважатися форвардною угодою за умови, що для обох валют зазначених в контракті термін доводиться на торговий день. Ринок форвардів є децентралізованим, а його учасники по всьому світу, незалежно від виду операцій, можуть працювати або безпосередньо один з одним, або через брокера [10].

Форвардна ціна складається з двох основних частин: курсової вартості (обмінної ціни) і форвардного спреда. Основну роль у встановленні ціни грає курсова вартість. Форвардні спреди, як і спреди на ринку спотів, вимірюються в пунктах та є різницею між цінами *bid* і *ask*. Величина спреда залежить від терміну виконання форвардного контракту, який таким чином впливає на кінцевий розмір форвардної ціни.

Ф'ючерс (від англ. *future* – *майбутній*). Ринок валютних ф'ючерсів є особливим видом необоротних форвардних операцій. Його особливостями є фіксовані терміни виконання і обсяг операції. На відміну від ринку форвардів, ринок валютних ф'ючерсів є централізованим і всі операції виконуються на ньому в спеціальних торгових залах (*trading floors*). Хоча ринок спотів і ринок ф'ючерсів тісно зв'язані між собою, між ними є деякі відмінності, що створюють можливості для *арбітражу*.

Існує ряд переваг валютних ф'ючерсів, наприклад, вони доступні для всіх учасників ринку, включаючи фізичних осіб.

Валютний опціон (*options*) – це контракт між покупцем і продавцем, що дає покупцеві право (але не зобов'язує), придбати певну кількість валюти за заздалегідь обумовленою ціною і протягом завчасно встановленого терміну, незалежно від ринкової ціни валюти, і покладає на продавця зобов'язання передати покупцеві валюту протягом встановленого терміну, якщо покупець побажає здійснити опційну операцію [4].

На ціни опціонів, порівнянно з цінами інших інструментів валютної торгівлі, впливає більша кількість факторів. На відміну від спотів або форвардів як висока,

так і низька змінність може створювати прибутковість на опційному ринку. Опціони розглядаються трейдерами і як дешевший інструмент валютної торгівлі, і як інструмент, що відрізняється більшою безпекою і гарантує точне виконання заявок на закриття збиткової позиції.

На валютному ринку опційні операції можливі за готівку або у вигляді ф'ючерсів. За технологією виконання операцій трейдерами цей ринок аналогічний ринкам спотів і свопів – торгівлю здійснюють один з одним безпосередньо або через брокерів. Операції відбуваються за будь-якими обсягами будь-якої валюти, за будь-якими термінами виконання контракту, у будь-який час доби. Термін дії контракту може встановлюватися будь-який – від декількох годин до декількох років, хоча в основному терміни визначають, орієнтуючись на цілі числа – один тиждень, один місяць, два місяці і так далі [4].

На відміну від ф'ючерсних валютних контрактів, для придбання валютних опціонів не потрібна наявність початкового грошового запасу. Вартість опціону або ціна, за якою покупець розплачується з продавцем, відображає загальний ризик покупця.

На ціни опціонів здійснюють вплив: ціна валюти, ціна реалізації, зміна валюти, термін дії контракту, різниця облікових ставок. Ціна валюти є основним ціноутворюючим компонентом опційних операцій, а решта чинників порівнюється і аналізується з урахуванням цієї ціни. Саме зміни ціни валюти спонукають потребу у використанні опціону і впливають на його прибутковість.

Підсумовуючи викладений вище матеріал, можна стверджувати, що у процесі розвитку вітчизняного валютного ринку та інтеграції до міжнародного фінансового простору виникає гостра необхідність теоретичного дослідження діяльності суб'єктів господарювання у сфері валютних операцій. Їхня діяльність тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, міжнародним рухом капіталів, виробничим та науково-технічним співробітництвом між країнами, міграцією робочої сили, туризмом й іншими формами міжнародних економічних відносин. У зв'язку з цим ефективність операцій на валютних ринках має безпосередній вплив на фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання.

У ході проведеного дослідження виявлено неоднозначність підходів науковців до визначення валютного ринку та валютних операцій, що, в свою чергу, призводить до певної плутанини в термінологічному апараті. Запропоновано визначати валютний ринок як систему економічно-правових відносин, яка регулює попит та пропозицію з приводу обміну іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті, а також операцій з інвестування валютного капіталу.

Під валютними операціями слід розуміти угоди, які укладаються суб'єктами валютного ринку з приводу купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей і надання позик в іноземній валюті на певних умовах.

Стосовно виділених груп конверсійних операцій виявлено, що кожна з них має ряд особливостей. Наприклад, форвардні і ф'ючерсні угоди виконуються у визначений момент часу у майбутньому, натомість, на відміну від форвардів, операцій з ф'ючерсами здійснюються на централізованих валютних ринках, що ставить різні вимоги перед учасниками ринку. Виникають питання щодо встановлення курсової вартості та спреду тощо. У зв'язку з цим вважаємо необхідним чітко розмежувати види валютних операцій з метою їх достовірної оцінки та подальшого відображення в

бухгалтерському обліку. Існує потреба у встановленні умов здійснення конверсійних операцій для зменшення ризику їх невиконання сторонами договору, а також проблема визначення ціни продавця і покупця валютних цінностей.

Список літератури

1. Боринець, С. Я. Міжнародні фінанси [Текст] : підручник / С. Я. Боринець. – К.: Знання-Прес, 2002. – 311 с.
2. Васильєва, В. В. Фінансовий ринок [Текст] : навчальний посібник / В. В. Васильєва, О. Р. Васильченко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 368 с.
3. Про систему валютного регулювання і валютного контролю [Електронний ресурс]: декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. №15-93. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
4. Джонс, Р. Биржевая игра. Сделай миллионы, играя числами [Електронний ресурс] / Райан Джонс // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: http://www.forex.ua/classics/jones/birjevaya_igra.
5. Жваколюк, Ю. Внутрдневная торговля на рынке Forex [Електронний ресурс] / Юрий Жваколюк // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: <http://www.forex.ua/ta/zhvak.shtml>.
6. Жиглей, І. В. Бухгалтерський облік валютних операцій: порядок визнання та методи оцінки [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / І. В. Жиглей. – Т., 2003. – 19 с.
7. Загородній, А. С. Фінансово-економічний словник [Текст] / А. С. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
8. Ланчев, Э. О теханализе без иллюзий [Електронний ресурс] / Эдуард Ланчев // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: <http://www.forex.ua/ta/ilus.shtml>.
9. Левицька, С. О. Облік і аудит операцій в іноземній валюті [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / С. О. Левицька. – Т., 2000. – 16 с.
10. Лефевр, Э. Воспоминания биржевого спекулянта [Електронний ресурс] / Эдвин Лефевр // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: http://www.forex.ua/classics/lef/edvin_lefevr.shtml.
11. Литвин, Н. Б. Облік і аналіз валютних операцій комерційних банків України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / Н. Б. Литвин. – Т., 2000. – 20 с.
12. Максименко, А. В. Облік і аналіз валютних операцій в комерційних банках [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / А. В. Максименко. – К., 2002. – 18 с.
13. Маслов, С. І. Особливості формування валютного ринку в перехідній економіці [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 / С. І. Маслов. – Х., 2002. – 15 с.
14. Маслова, С. А. Фінансовий ринок. Теорія й практика [Текст] : навчальний посібник / С. А. Маслова, С. О. Опалов. – Житомир, ЖІТІ, 2002. – 415 с.
15. Міжнародні фінанси [Текст] : навчальний посібник / за ред. О. М. Мозгового. – К.: КНЕУ, 2005. – 504 с.
16. Міжнародні фінанси [Текст] : підручник / [О. І. Рогач, А. С. Філіпенко, Т. С. Шемет та ін.]; за ред. О. І. Рогача. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
17. Оспішев, В. І. Міжнародні фінанси [Текст] : навчальний посібник / Оспішев В.І., Близнюк О.П., Кривоший В.В. – К.: Знання, 2006. – 335 с.
18. Павлюк Є. Д. Статистичний моніторинг валютного ринку [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.03.01 / Є. Д. Павлюк. – К., 2002. – 20 с.
19. Пашко, Є. О. Механізм інтеграції України до світового валютного ринку [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.05.01 / Є. О. Пашко. – Донецьк, 2004. – 20 с.
20. Петрук, О. М. Фінансовий ринок [Текст] : навч.-метод. посібник / О. М. Петрук, Т. В. Давидюк, О. Л. Біляченко ; за ред. проф. Г. Г. Кірейцева – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 340 с.
21. Половко, С. М. Правове регулювання банківських валютних операцій в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / С. М. Половко. – К., 2004. – 17 с.
22. Пруський, О. С. Організація діяльності комерційних банків на валютному ринку України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / О. С. Пруський. – Т., 2006. – 20 с.
23. Северин, О. Є. Правове регулювання валютних операцій суб'єктів господарської діяльності [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / О. Є. Северин. – Донецьк, 2003. – 17 с.
24. Смолянська, О. Ю. Фінансовий ринок [Текст] : навчальний посібник / О. Ю. Смолянська. – К.: ЦЕЛ, 2005. – 384 с.
25. Сорос, Дж. Кризис мирового капитализма [Електронний ресурс] / Джордж Сорос // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: http://www.forex.ua/forex_library/classics.shtml.
26. Фейс, К. Путь Черепах: Из дилетантов в легендарные трейдеры [Електронний ресурс] / Куртин Фейс // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: http://www.forex.ua/classics/curtis/way_of_the_turtle.
27. Швагер, Дж. Биржевые маги [Електронний ресурс] / Джек Швагер // Форекс клуб. Белый воротничок. – Режим доступу: <http://www.forex.ua/classics/shwager>.
28. Шелудько, В. М. Фінансовий ринок [Текст] : навчальний посібник / В. М. Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с.
29. Юценко, В. А. Управління валютними ризиками [Текст] : навчальний посібник / В. А. Юценко, В. І. Міщенко. – К.: Знання, КОО, 1998. – 444 с.

РЕЗЮМЕ

Чирка Дмитрій

Валютные операции как основа валютного рынка

Рассмотрены подходы определения понятий валютного рынка и валютных операций, а также определены особенности проведения на данном рынке валютных операций.

RESUME

Chyrkal Dmytro

Currency operations as basis of currency market

Approaches of determination of concepts of currency market and currency operations are considered, and also found out the features of leadthrough at this market of currency operations.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2010 р.